

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

19 listopada 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Jacek Grela (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Krzysztof Grzesiowski

SSN Agnieszka Jurkowska-Chocyk

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 19 listopada 2024 r. w Warszawie
skarg kasacyjnych Bank w W. Oddział w P. oraz M. S. i G. W.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie

z 23 grudnia 2021 r., VI ACa 714/19,

w sprawie z powództwa M. S. i G. W.

przeciwko Bank w W. Oddział w P.

o ustalenie i zapłatę

**1. uchyla zaskarżony wyrok w części, tj. w punktach: I.2, I.3
i II i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu
w Warszawie do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia
o kosztach postępowania kasacyjnego;**

2. oddała skargę kasacyjną Bank w W. Oddział w P.;

**3. zasądza od Bank w W. Oddział w P. na rzecz M. S. i G. W. po
2700 (dwa tysiące siedemset) złotych kosztów postępowania
kasacyjnego.**

Krzysztof Grzesiowski

Jacek Grela

Agnieszka Jurkowska-Chocyk

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 31 maja 2019 r. Sąd Okręgowy w Warszawie oddalił powództwo główne oraz ewentualne w sprawie z powództwa M. S. i G. W. przeciwko Bank w W. - Bank (Spółka Akcyjna) Oddział w P.

Wyrokiem z 23 grudnia 2021 r. Sąd Apelacyjny w Warszawie zmienił ww. wyrok w ten sposób, że ustalił, iż umowa kredytu zawarta przez powodów z Bank S.A. Oddział w P. 7 lipca 2008 r. jest nieważna, zasądził od pozwanego na rzecz powodów po 187 365,07 zł z ustawowymi odsetkami od 21 grudnia 2021 r. do dnia zapłaty z tym zastrzeżeniem, że pozwanemu służy prawo zatrzymania tych należności do czasu zaoferowania przez powodów - solidarnie - zwrotu kapitału wypłaconego przy wykonaniu umowy opisanej w punkcie pierwszym w wysokości 630 000, oddalił powództwo w pozostałym zakresie oraz oddalił apelację w pozostałej części.

Sąd drugiej instancji ustalił, że 7 lipca 2008 r. pomiędzy poprzednikiem prawnym pozwanego a powodami została zawarta umowa kredytu hipotecznego nr [...]. Integralną jej częścią był Regulamin kredytu hipotecznego udzielanego przez P., który znajdował zastosowanie w zakresie nieuregulowanym w umowie. Zawarcie umowy nastąpiło na wniosek powodów, którzy wystąpili do banku o udzielenie kredytu w wysokości 630 000,00 zł, oznaczając jako walutę kredytu franki szwajcarskie.

Kredytobiorcy dwukrotnie złożyli oświadczenia, że: są w pełni świadomi ryzyka kursowego, rezygnują z możliwości zaciągnięcia kredytu w złotych i dokonują wyboru kredytu indeksowanego do waluty obcej; znane im są postanowienia Regulaminu w odniesieniu do kredytów indeksowanych do waluty obcej; są świadomi ryzyka kursowego związanego z wahaniami kursów waluty, do której indeksowany jest kredyt; ryzyko kursowe ma wpływ na wysokość zobowiązania względem banku; kredyt zostanie wypłacony w złotych; saldo zadłużenia wyrażone jest w walucie obcej, raty kredytu wyrażone są w walucie obcej, podlegając spłacie na zasadach określonych w Regulaminie. Powodowie na jednym ze spotkań otrzymali także informację o przewidywanej wysokości raty kredytowej wg. stanu na 14 maja 2008 r.

w przypadku kredytu hipotecznego zaciągniętego w złotych oraz kredytu o takich samych parametrach zaciągniętego we frankach szwajcarskich.

6 października 2011 r. strony zawarły Aneks nr 1 do umowy kredytu, na podstawie którego ustalono, że spłata udzielonego kredytu następowała będzie w walucie obcej CHF, do której kredyt jest indeksowany.

Pismem z 7 czerwca 2018 r. strona powoda wezwała pozwanego do polubownej zmiany umowy kredytu przez wyeliminowanie postanowień przewidujących indeksację kwoty udzielonego kredytu do waluty obcej, które są w ocenie kredytobiorców abuzywne.

Sąd Apelacyjny uznał, że klauzule umowne odsyłające do niezdefiniowanych bliżej tabel kursowych obowiązujących w banku, nie wiążą stron umowy. Sąd nie miał wątpliwości, że kwestia zastosowania klauzul przeliczeniowych nie była przedmiotem indywidualnych uzgodnień powodów i poprzednika prawnego pozwanego. Zawarte w Regulaminie odesłania do tabel kursowych są niejasne. Dokonując tej oceny należy pamiętać, że sąd nie może ograniczyć się do analizy lingwistycznej rozwiązań przyjętych we wzorcu umowy i musi mieć na względzie nie tyle sformułowanie językowe, ile przejrzystość skutków ekonomicznych konkretnego rozwiązania umownego. Nietransparentna jest także sama klauzula indeksacyjna. Nawet, jeśli klauzula ta określa główne świadczenia stron, to - w tej sytuacji - podlega kontroli z punktu widzenia wartości, na straży których stoi art. 385¹ k.c.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego mechanizm indeksacji rażąco narusza interes konsumentów, a działanie przedsiębiorcy (banku), który proponował taki ryzykowny model kredytowania, musi uchodzić za sprzeczne z dobrymi obyczajami. Przesądza to o upadku całej umowy kredytowej, bo bez mechanizmu indeksacji umowa nie może obowiązywać.

W ocenie Sądu Apelacyjnego powodowie posiadają interes prawny w rozumieniu art. 189 k.p.c. i mogą domagać się ustalenia nieważności omawianej umowy.

Sąd drugiej instancji uznał, że roszczenie nie mogło stać się wymagalne, dopóki powodowie nie złożyli jednoznacznego oświadczenia o rezygnacji

z możliwości potwierdzenia klauzul abuzywnych. Odsetki zatem należą się powodom dopiero od 21 grudnia 2021 r.

Sąd apelacyjny uwzględnił podniesiony przez pozwanego zarzut zatrzymania przyjmując, że pozwanemu służy uprawnienie z art. 496 k.c.

Powyższe orzeczenie zaskarżyli skargą kasacyjną powodowie, zarzucając naruszenie prawa materialnego, tj.:

1. art. 405 w zw. z art. 410 k.c. przez błędne zastosowanie i orzeczenie na rzecz powodów kwoty w walucie polskiej (PLN) pomimo, że powodowie świadczyli na rzecz pozwanego przez czas trwania umowy kwoty w walucie polskiej (PLN) i obcej (CHF);
2. art. 481 § 1 w zw. z art. 455 k.c. przez błędne niezastosowanie i orzeczenie odsetek ustawowych dopiero od 21 grudnia 2021 r.;
3. art. 496 w zw. z art. 487 § 2 k.c. przez błędne zastosowanie i ustalenie przez Sąd prawa pozwanego do zatrzymania zasądzonej kwoty do czasu zaoferowania przez powodów solidarnie zwrotu kapitału wypłaconego przy wykonaniu umowy w wysokości 630 000 zł.

We wnioskach skarżący domagali się uchylecia zaskarżonego wyroku w punktach I. 2), I. 3) i II i orzeczenia co do istoty sprawy przez zasądzenie od pozwanego na rzecz powodów po 57 449,17 zł i po 34 031,67 franków szwajcarskich (CHF) wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty.

Powyższe orzeczenie zaskarżył skargą kasacyjną także pozwany, zarzucając naruszenie prawa materialnego, tj.:

1. art. 385¹ § 1 w zw. z art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c. w zw. z art. 4 ust. 2 Dyrektywy Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (dalej: „dyrektywa 93/13”) przez jego niewłaściwe zastosowanie polegające na braku wyciągnięcia pełnych i prawidłowych wniosków z wyodrębnienia w łączącej strony umowie o kredyt hipoteczny indeksowany kursem waluty obcej klauzul ryzyka walutowego, dotyczących zastosowania mechanizmu indeksacji zobowiązania kredytowego kursem waluty obcej obok klauzul *spreadów* walutowych, dotyczących wyłącznie odesłania do stosowanych przez bank kursów walutowych oraz przyjęciu, że uznanie jednej z wyżej wskazanych klauzul za abuzywną

wystarczy, aby cały mechanizm indeksacji został uznany za niedozwoloną klauzulę umowną;

2. art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c. w zw. z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 przez jego niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że postanowienia umowy stron przewidujące indeksację kredytu kursem waluty obcej nie zostały sformułowane w sposób jednoznaczny z uwagi na brak określenia zasad, według których miałyby być określany kurs waluty;

3. art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 3 ust. 1 i art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13 przez jego niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że postanowienie umowne dotyczące indeksacji ma charakter klauzuli niedozwolonej (jest sprzeczne z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interesy konsumenta);

4. art. 69 ust. 3 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (dalej: „pr.bank.”) oraz art. 65 oraz art. 358 § 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 przez ich niezastosowanie polegające na braku przyjęcia, że dopuszczalnym jest odwołanie się przy wykładni umowy stron do bezwzględnie obowiązującego i bezpośrednio stosowanego przepisu prawa krajowego w postaci art. 69 ust. 3 pr.bank., bądź wykładni oświadczeń woli stron w myśl art. 65 k.c., bądź też normy dyspozytywnej w postaci art. 358 § 2 k.c. w miejsce uznanych za niedozwolone postanowienia umowne klauzul *spreadów* walutowych odsyłających przy dokonywaniu rozliczeń w ramach stosunku umownego stron do tabel kursowych banku;

5. art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 oraz w związku z motywem dwudziestym pierwszym dyrektywy 93/13 przez jego niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że na skutek stwierdzenia niedozwolonego (nieuczciwego) charakteru całego mechanizmu indeksacji zastosowanego w umowie dochodzi do wyeliminowania z umowy postanowień indeksacyjnych dotyczących zasad wypłaty oraz spłaty kredytu, a w konsekwencji do upadku umowy;

6. art. 189 k.p.c. przez jego błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że po stronie powodów występuje interes prawny w żądaniu ustalenia nieważności umowy kredytu;

7. art. 496 w zw. z art. 497 w zw. z art. 455 w zw. z art. 481 § 1 k.c. przez ich błędną wykładnię i przyznanie powodom odsetek za opóźnienie od zasądanego

świadczenia pieniężnego do dnia zapłaty, podczas gdy w sytuacji skutecznego podniesienia zarzutu zatrzymania odsetki za opóźnienie nie są należne;

8. art. 405 w zw. z art. 410 § 1 i 2 k.c. przez ich błędną wykładnię i uznanie, że powodowie są uprawnieni do dochodzenia zwrotu wszystkich świadczonych kwot w walucie złotych polskich, mimo że od 2 listopada 2011 r. spłaty te były dokonywane we franku szwajcarskim.

We wnioskach pozwany domagał się uchylenia wyroku w zaskarżonej części i orzeczenia co do istoty sprawy przez oddalenie powództwa w całości, ewentualnie uchylenia tego wyroku w zaskarżonej części oraz o przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna powodów okazała się uzasadniona, natomiast skarga kasacyjna pozwanego podlegała oddaleniu.

Trafnie wskazali powodowie, że wskutek upadku zawartej umowy ze skutkiem *ex tunc*, mają oni prawo domagać tego, co było przedmiotem świadczenia na podstawie art. 410 § 2 w zw. z art. 405 k.c. Żądanie obejmujące zarówno świadczenie w walucie polskiej, jak i w walucie obcej pozostaje w zgodzie z art. 358 § 1 k.c., który stanowi, że jeżeli przedmiotem zobowiązania podlegającego wykonaniu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest suma pieniężna wyrażona w walucie obcej, dłużnik może spełnić świadczenie w walucie polskiej, chyba że ustawa, orzeczenie sądowe będące źródłem zobowiązania lub czynność prawna zastrzega spełnienie świadczenia wyłącznie w walucie obcej. Wskazane rozwiązanie prawne koresponduje z datą uznania przedmiotowej umowy za nieważną, a więc datą zaskarżonego wyroku. W świetle powyższego dłużnik dysponuje prawem wyboru, ale nie sąd orzekający, ponieważ w okolicznościach niniejszej sprawy nie zachodzi ww. wyjątek, a mianowicie, że orzeczenie sądowe jest źródłem zobowiązania. W rezultacie w pełni ma zastosowanie uregulowanie zawarte w art. 321 § 1 k.p.c., w myśl którego Sąd nie może wyrokować co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem, ani zasądzać ponad żądanie.

W uchwale pełnego składu Izby Cywilnej SN z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22 Sąd Najwyższy przyjął w punkcie 4, że bieg roszczenia banku o zwrot

kwot wypłaconych z tytułu kredytu rozpoczyna się co do zasady od dnia następującego po dniu, w którym kredytobiorca zakwestionował względem banku związanie postanowieniami umowy. Należy z tego wywieść wniosek, że wymagalność roszczeń kredytobiorcy o zwrot nienależnego świadczenia może się rozpocząć w tej samej dacie. W szczególności do rozpoczęcia tej wymagalności nie jest konieczne złożenie przez kredytobiorcę żadnego sformalizowanego oświadczenia przed odpowiednim organem, a przyjęcie konieczności złożenia takiego oświadczenia pozostawałoby w sprzeczności z jednolitym orzecznictwem TSUE (zob. postanowienie SN z 10 października 2024 r., I CSK 4543/23).

Natomiast z zakresie zarzutu zatrzymania należy wskazać, że zgodnie z aktualnym stanowiskiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, iż stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą w kontekście stwierdzenia nieważności zawartej przez instytucję bankową z konsumentem umowy kredytu hipotecznego z uwagi na nieuczciwy charakter niektórych warunków tej umowy powołanie się przez tę instytucję na prawo zatrzymania prowadzi do uzależnienia przysługującej konsumentowi możliwości uzyskania przez niego zapłaty kwot, które zasądzono od wspomnianej instytucji ze względu na skutki restytucyjne wynikające ze stwierdzenia nieuczciwego charakteru tych warunków, od równoczesnego zaofiarowania przez rzeczzonego konsumenta zwrotu albo zabezpieczenia zwrotu całości świadczenia otrzymanego od tej samej instytucji przez konsumenta na podstawie wspomnianej umowy, niezależnie od spłat dokonanych już w wykonaniu tej umowy (zob. postanowienie z 8 maja 2024 r., C-424/22 oraz wyrok SN z 22 maja 2024 r., II CSKP 2178/22).

W odniesieniu do skargi kasacyjnej pozwanego należy w pierwszej kolejności podnieść, że w judykaturze Sądu Najwyższego dominuje zapatrywanie, iż klauzule kształtujące mechanizm indeksacji, zastrzeżone w umowie kredytu złotowego indeksowanego do waluty obcej (denominowanego w walucie obcej), określają główne świadczenie kredytobiorcy (zob. np. wyrok SN z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr 2, poz. 20). Pogląd ten uwzględnia stanowisko Trybunału Sprawiedliwości UE, w orzecznictwie którego podkreśla się, że za postanowienia umowne mieszczące się w pojęciu „głównego przedmiotu umowy”

w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy uważać te, które określają podstawowe świadczenia w ramach danej umowy i które z tego względu charakteryzują tę umowę (zob. wyroki TSUE: z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Kásler i Káslerné Rábai, pkt 49-50; z 26 lutego 2015 r., C-143/13, Matei, pkt 54; z 23 kwietnia 2015 r., C-96/14, Van Hove, pkt 33; z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriuc i in., pkt 35. Za takie uznawane są klauzule indeksacyjne (waloryzacyjne), jak i postanowienia odnoszące się do ustalonego w walucie obcej mechanizmu waloryzacji świadczeń, które wiążą się z obciążeniem kredytobiorcy - konsumenta ryzykiem zmiany kursu waluty i związanym z tym ryzykiem zwiększenia kosztu kredytu (zob. wyroki TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, Andriuc i in., pkt 37; z 20 września 2018 r., C-51/17, OTP Bank i OTP Faktoring, pkt 68; z 14 marca 2019 r., C-118/17, Dunai, pkt 48; z 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak, pkt 44).

Klauzule waloryzacyjne, które nie zostały wyrażone w umowie kredytu w sposób jasny i precyzyjny, podlegają badaniu pod kątem spełnienia przesłanek z art. 385¹ § 1 k.c. Wymaganie wyrażenia warunku umownego prostym i zrozumiałym językiem nakazuje, by umowa przedstawiała w sposób przejrzysty konkretne działanie mechanizmu, do którego odnosi się ów warunek, a także, w zależności od przypadku, związek między tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach, tak by konsument był w stanie oszacować, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wpływające dla niego z tej umowy konsekwencje ekonomiczne (zob. uzasadnienie postanowienia SN z 3 października 2024 r., I CSK 2639/24).

Sąd Najwyższy wyjaśnił (zob. m.in. wyrok z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134), że postanowienia umowy (regulaminu), określające zarówno zasady przeliczenia kwoty udzielonego kredytu na złotówki przy wypłacie kredytu, jak i spłacanych rat na walutę obcą, pozwalające bankowi swobodnie kształtować kurs waluty obcej, mają charakter niedozwolonych postanowień umownych; kształtują prawa i obowiązki konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy. Sprzeczność z dobrymi obyczajami i naruszenie interesów konsumenta polega w tym przypadku na uzależnieniu wysokości świadczenia banku oraz wysokości świadczenia

konsumenta od swobodnej decyzji banku. Zarówno przeliczenie kwoty kredytu na złotówki w chwili jego wypłaty, jak i przeliczenie odwrotne w chwili wymagalności poszczególnych spłacanych rat, służy określeniu wysokości świadczenia konsumenta. Takie postanowienia, które uprawniają bank do jednostronnego ustalenia kursów walut, są nietransparentne i pozostawiają pole do arbitralnego działania banku; obarczają kredytobiorcę nieprzewidywalnym ryzykiem oraz naruszają równorzędność stron. Są one niedopuszczalne, niezależnie od tego, czy swoboda przedsiębiorcy (banku) w ustaleniu kursu jest pełna, czy też w jakiś sposób ograniczona, np. w razie wprowadzenia możliwych maksymalnych odchyleń od kursu ustalanego z wykorzystaniem obiektywnych kryteriów.

W nauce prawa przyjmuje się, że w celu ustalenia, czy konkretne postanowienie umowne należy kwalifikować jako „nieuzgodnione indywidualnie”, należy zbadać, czy konsument miał na treść danego postanowienia „rzeczywisty wpływ” (art. 385¹ § 3 zd. 1 k.c.). Nie wystarczy wykazać, że druga strona umowy dowiedziała się o treści klauzuli w odpowiednim czasie. Dowód zaistnienia okoliczności indywidualnego uzgodnienia treści postanowienia umowy lub wzorca umownego nie dotyczy przy tym jedynie faktu prowadzenia w tym przedmiocie między stronami negocjacji, lecz wspólnego ustalenia ostatecznego brzmienia klauzuli (osiągnięcia konsensu) w wyniku „rzetelnych i wyrównanych negocjacji”. Nie może o tym zawsze decydować wzmianka o indywidualnym uzgodnieniu, która w niektórych przypadkach ma za zadanie stworzyć jedynie pozór wspólnych ustaleń.

Z kolei w innym miejscu w literaturze przedmiotu podkreśla się, że przesłanki kształtowania praw i obowiązków konsumenta za pomocą ocenianego w aspekcie ewentualnej abuzywności postanowienia w sposób „sprzeczny z dobrymi obyczajami” i „rażąco naruszający jego interesy” są dwiema różnymi okolicznościami, które należy w toku kontroli wykazywać odrębnie. Uznanie postanowienia za niedozwolone wymaga łącznej realizacji obu przesłanek. Z tym, że trafnie wskazuje się, iż postanowienie umowne, które rażąco narusza interesy konsumenta, zawsze okazuje się sprzeczne z dobrymi obyczajami, natomiast klauzula, której treść jest sprzeczna z dobrymi obyczajami, nie w każdym przypadku równocześnie rażąco narusza interesy konsumenta. Dobrym obyczajem jest kierowanie się zasadą szacunku wobec drugiego człowieka, a zatem sprzeczne

z dobrymi obyczajami są zachowania polegające na niedoinformowaniu, wywołujące dezorientację czy błędne przekonanie, wykorzystywanie niewiedzy lub naiwności, działania nieuczciwe czy nierzetelne, ukształtowanie stosunku prawnego o charakterze zobowiązaniowym niezgodnie z zasadą równorzędności stron (równowagi kontraktowej). Z dobrymi obyczajami kłóci się zatem takie postępowanie, którego celem jest zdeorientowanie konsumenta, wykorzystanie jego niewiedzy lub naiwności, ukształtowanie stosunku prawnego z naruszeniem zasady równości stron. Chodzi więc o postępowanie, które potocznie jest rozumiane jako nieuczciwe, nierzetelne, sprzeczne z akceptowanymi standardami działania. Ponadto dodaje się, że sprawdzić należy, czy przedsiębiorca traktujący konsumenta w sposób sprawiedliwy i słuszny mógłby racjonalnie spodziewać się, iż konsument ten przyjąłby dane postanowienie w drodze negocjacji indywidualnych.

Natomiast za działania rażąco naruszające interesy konsumenta należy uznać te, które są dla niego niekorzystne finansowo, wiążą się z nadmiernym wysiłkiem organizacyjnym, polegają na nierzetelnym traktowaniu, wprowadzaniu w błąd czy naruszaniu jego prywatności.

W rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. „rażące naruszenie interesów konsumenta” oznacza nieusprawiedliwioną dysproporcję praw i obowiązków na jego niekorzyść w określonym stosunku obligacyjnym, natomiast „działanie wbrew dobrym obyczajom” w zakresie kształtowania treści stosunku obligacyjnego wyraża się w tworzeniu przez partnera konsumenta takich klauzul umownych, które godzą w równowagę kontraktową tego stosunku. Obie, wskazane w tym przepisie, formuły prawne służą do oceny tego, czy standardowe klauzule umowne zawarte we wzorcu umownym przekraczają określone przez ustawodawcę granice rzetelności kontraktowej twórcy wzorca w zakresie kształtowania praw i obowiązków konsumenta (zob. wyrok SN z 13 lipca 2005 r., I CK 832/04, Pr.Bankowe 2006, nr 3, poz. 8).

W niniejszej sprawie brak jest przekonujących argumentów opartych na poczynionych ustaleniach faktycznych, z których wynikałoby, że pozwany wypełnił obowiązek informacyjny oraz spełnił warunek indywidualnego uzgodnienia postanowień umownych dotyczących szeroko rozumianych klauzul waloryzacyjnych,

we wskazanym powyżej rozumieniu. Z kolei naruszenie obowiązków: informacyjnego oraz indywidualnego uzgodnienia wskazanych postanowień umownych sprawia, że konsument potraktowany został nierzetelnie, a więc rażąco naruszono jego interesy, co sprzeczne było – w chwili zawierania umowy - z dobrymi obyczajami. Należy zwrócić uwagę bowiem, że wprawdzie art. 385¹ § 1 k.c. wymienia różne przesłanki kształtowania praw i obowiązków konsumenta za pomocą ocenianego w aspekcie ewentualnej abuzywności postanowienia, to nie można tracić z pola widzenia wskazanego powyżej wzajemnego przenikania się ich i uzupełniania.

Uznanie abuzywności głównych świadczeń stron, a takimi są postanowienia zawierające klauzule kształtujące mechanizm indeksacji, zastrzeżone w umowie kredytu złotowego indeksowanego do waluty obcej (denominowanego w walucie obcej) (zob. np. wyrok SN z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr 2, poz. 20), pociąga za sobą dalsze konsekwencje. Problemy te zostały w znakomitej większości rozwiązane w cytowanej już uchwale składu całej Izby Sądu Najwyższego z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22, w której wskazano, że w razie uznania, iż postanowienie umowy kredytu indeksowanego lub denominowanego odnoszące się do sposobu określania kursu waluty obcej stanowi niedozwolone postanowienie umowne i nie jest wiążące, w obowiązującym stanie prawnym nie można przyjąć, że miejsce tego postanowienia zajmuje inny sposób określenia kursu waluty obcej wynikający z przepisów prawa lub zwyczajów. Jeżeli w wykonaniu umowy kredytu, która nie wiąże z powodu niedozwolonego charakteru jej postanowień, bank wypłacił kredytobiorcy całość lub część kwoty kredytu, a kredytobiorca dokonywał spłat kredytu, powstają samodzielne roszczenia o zwrot nienależnego świadczenia na rzecz każdej ze stron. W razie niemożliwości ustalenia wiążącego strony kursu waluty obcej w umowie kredytu indeksowanego lub denominowanego umowa nie wiąże także w pozostałym zakresie. Jeżeli umowa kredytu nie wiąże z powodu niedozwolonego charakteru jej postanowień, bieg przedawnienia roszczenia banku o zwrot kwot wypłaconych z tytułu kredytu rozpoczyna się co do zasady od dnia następującego po dniu, w którym kredytobiorca zakwestionował względem banku związanie postanowieniami umowy. Jeżeli umowa kredytu nie wiąże z powodu niedozwolonego charakteru jej postanowień, nie ma podstawy prawnej do żądania przez którąkolwiek ze stron odsetek lub innego

wynagrodzenia z tytułu korzystania z jej środków pieniężnych w okresie od spełnienia nienależnego świadczenia do chwili popadnięcia w opóźnienie co do zwrotu tego świadczenia.

Nie ma możliwości wypełnienia luki w umowie powstałej na skutek usunięcia z niej klauzuli przeliczeniowej (art. 385¹ § 1 k.c.) przez odwołanie się do mechanizmu ustalania kursu walutowego przewidzianego w art. 358 § 2 k.c., tj. przyjęcia na potrzeby wyliczeń średniego kursu NBP. Jak wynika z jednolitego orzecznictwa Sądu Najwyższego odnoszącego się do postanowień niedozwolonych stosowanych w umowach kredytu denominowanego i indeksowanego, w takim przypadku nie może mieć zastosowania art. 358 § 2 k.c. (zob. wyroki: z 25 maja 2022 r., II CSKP 650/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 48; z 28 września 2022 r., II CSKP 412/22; z 31 stycznia 2023 r., II CSKP 1200/22; z 7 lutego 2023 r., II CSKP 1334/22; z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22; z 17 marca 2023 r., II CSKP 924/22; z 5 kwietnia 2023 r., II CSKP 1477/22).

Wskazany przepis w aktualnym brzmieniu wszedł w życie dopiero 24 stycznia 2009 r., w związku z czym nie mógł być miarodajny do określenia treści zobowiązania wynikającego z umowy kredytowej zawartej przed tym dniem. Artykuł 358 § 2 k.c. w nowej redakcji mógłby potencjalnie znajdować zastosowanie wyłącznie do stosunków ciągłych istniejących w chwili jego wejścia w życie. To zaś wymagałoby uznania, że stosunek prawny wynikający z umowy kredytu powstał, co należy jednak ocenić według stanu prawnego istniejącego w chwili zawarcia umowy. Przyjęcie, że umowa była nieważna lub bezskuteczna z powodu niemożności ustalenia wiążącego kursu waluty obcej w chwili jej zawarcia, oznacza, że stosunek prawny nigdy nie powstał, w związku z czym nie ma przedmiotu, do którego dałoby się zastosować wymieniony przepis.

Co więcej, zastosowanie art. 358 § 2 k.c. jest niemożliwe także z innego powodu. Przepis ten nie funkcjonuje jako całkowicie samodzielna jednostka redakcyjna, stąd jego rzeczywiste znaczenie należy odczytywać łącznie z art. 358 § 1 k.c. Zastosowanie art. 358 § 2 k.c. w kontekście § 1 tego przepisu jest więc wprost odniesione wyłącznie do przypadków, w których „przedmiotem zobowiązania” jest określona suma pieniężna wyrażona w walucie obcej.

Podstawową założoną sytuacją jest w tym przypadku obowiązek spełnienia świadczenia bezpośrednio w walucie obcej, natomiast art. 358 § 1 k.c. przewiduje dla dłużnika upoważnienie przemienne zezwalające na spełnienie świadczenia także w walucie polskiej, chyba że ustawa, orzeczenie lub czynność prawna sprzeciwiają się takiej możliwości. W przypadku umowy kredytu indeksowanej kursem CHF sytuacja jest inna. Spełnienie przez bank świadczenia w walucie obcej było od samego początku w zasadzie wykluczone, a kwota kredytu mogła zostać wypłacona wyłącznie w złotych (tak, trafnie, wyrok SN z 18 października 2023 r., II CSKP 122/23).

Z kolei w wyroku z 26 marca 2019 r. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wykluczył, aby sąd krajowy mógł zmieniać treść nieuczciwych warunków zawartych w umowach (C-70/17, Abanca Corporación Bancaria SA przeciwko Albertowi Garcíi Salamance Santosowi i Bankia SA przeciwko Alfonsowi Antoniowi Lau Mendozie i Verónice Yulianie Rodríguez Ramírez, pkt 54). Oznacza to, że nieuprawnione jest zastąpienie przez sąd postanowień niedozwolonych innymi, co prowadziłoby w istocie do zmiany treści łączącej strony umowy. Możliwość takiej zmiany umowy przez sąd stoi w sprzeczności z celami prewencyjnymi dyrektywy 93/13, gdyż przedsiębiorcy wiedzieliby, że nawet w razie zastosowania klauzuli niedozwolonej umowa zostanie skorygowana przez sąd w sposób możliwie najpełniej odpowiadający ich woli, a jednocześnie dopuszczalny w świetle przepisów o niedozwolonych postanowieniach umownych (zob. też wyrok TSUE z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, I.W., R.W. przeciwko Bank BPH, pkt 68).

Wejście w życie ustawy z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw, czyli tzw. ustawy *antyspreadowej*, którą dodano ustęp 3 do art. 69 pr.bank., w żaden sposób nie wpłynęło na ocenę abuzywności postanowień we wcześniej zawartych umowach kredytu i ich konsekwencji na byt tych umów (zob. w szczególności wyrok SN z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20).

Analizując dopuszczalność dokonywania wykładni umowy na podstawie art. 65 k.c. w celu utrzymania jej w mocy po wyeliminowaniu klauzul abuzywnych, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyjaśnił, że art. 5 i 6 dyrektywy 93/13

należy interpretować w ten sposób, iż stoją one na przeszkodzie temu, by sąd krajowy, który stwierdził nieuczciwy charakter warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem w rozumieniu art. 3 ust. 1 tej dyrektywy, dokonał wykładni tego warunku w celu złagodzenia jego nieuczciwego charakteru, nawet jeśli taka wykładnia odpowiadałaby wspólnej woli stron (zob. wyrok z 18 listopada 2021 r., C-212/20, M.P. i B.P. przeciwko „A.” S.A.). Trybunał przypomniawszy, że w przypadku stwierdzenia przez sąd krajowy nieważności nieuczciwego warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w taki sposób, iż niezgodny z tym artykułem jest przepis prawa krajowego dający sądowi krajowemu możliwość uzupełnienia tej umowy przez zmianę treści tego warunku (zob. wyrok z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, I.W. i R.W. przeciwko Bank BPH pkt 67, i tam przytoczone orzecznictwo).

Dokonanie wykładni na podstawie art. 65 k.c. sprowadzałoby się w rezultacie do zmiany treści klauzuli indeksacyjnej, ponieważ prowadziłoby do zmiany jej rozumienia np. przez wprowadzenie odesłania do „wartości rynkowej” waluty obcej. Jednak postanowienie uznane przez sąd za nieuczciwe nie powinno na podstawie art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 być stosowane, a jego treść zmieniana (zob. wyrok TSUE z 18 listopada 2021 r., C-212/20, M.P. i B.P. przeciwko „A.” S.A., pkt 70-71). Jedynie w przypadku, gdyby stwierdzenie nieważności nieuczciwego warunku zobowiązywało sąd do unieważnienia umowy w całości, narażając tym samym konsumenta na szczególnie niekorzystne konsekwencje, w związku z czym unieważnienie to skutkowałoby niejako ukaraniem konsumenta, sąd krajowy mógłby zastąpić ten warunek przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym (tak postanowienie TSUE z 4 lutego 2021 r., C-321/20, CDT SA przeciwko MIMR i HRMM, pkt 43, i tam przytoczone orzecznictwo).

W aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje stanowisko, że w przypadku umowy kredytu indeksowanego kursem CHF, ale także w przypadku umowy kredytu denominowanego, po wyeliminowaniu z niej klauzul przeliczeniowych, nie jest możliwe utrzymanie takiej umowy w mocy. W takiej sytuacji nie jest bowiem możliwe określenie zgodnego z wolą stron rozmiaru wzajemnych świadczeń, a przede wszystkim wysokości zobowiązania konsumenta względem banku. Postanowienia określające główne świadczenia stron podlegają bowiem

kontroli z punktu widzenia abuzywności tylko wówczas, gdy są niejednoznaczne (art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c.). W przeciwnym razie zasady ochrony konsumenta muszą ustąpić jednoznacznej woli stron. Jeżeli jednak postanowienia te są niejednoznaczne, to w efekcie nie ma zgodnych oświadczeń woli obu stron co do związania się umową o określonej treści. Nie istnieje więc konsens w zakresie głównych świadczeń, który z perspektywy art. 385¹ § 1 k.c. podlegałby ochronie. Stąd też wynika skutek w postaci braku związania umową w pozostałym zakresie (a nie tylko co do niedozwolonego postanowienia), skoro nie są uzgodnione główne świadczenia stron, a więc elementy konstrukcyjne umowy, przesądzające o charakterze (istocie) danego stosunku prawnego (zob. wyrok SN z 13 października 2022 r., II CSKP 864/22, OSNC 2023, nr 5, poz. 50, i tam powołane orzecznictwo).

W rezultacie wyeliminowanie abuzywnych klauzul przeliczeniowych nie prowadzi do utrzymania w mocy umowy kredytu indeksowanego kursem CHF jako kredytu złotowego oprocentowanego według stawki LIBOR (zob. wyroki SN: z 17 marca 2022 r., II CSKP 474/22; z 13 kwietnia 2022 r., II CSKP 15/22; z 26 kwietnia 2022 r., II CSKP 550/22; z 10 maja 2022 r., II CSKP 694/22; z 20 maja 2022 r., II CSKP 796/22; z 26 stycznia 2023 r., II CSKP 875/22; z 30 maja 2023 r., II CSKP 1536/22; z 22 czerwca 2023 r., II CSKP 1484/22; por. jednak odmiennie wyroki SN: z 26 maja 2022 r., II CSKP 650/22; z 1 czerwca 2022 r., II CSKP 364/22; z 18 sierpnia 2022 r., II CSKP 387/22; z 28 września 2022 r., II CSKP 412/22; z 23 listopada 2022 r., II CSKP 923/22; z 26 stycznia 2023 r., II CSKP 272/22).

Nie jest również uzasadniony zarzut naruszenia art. 189 k.p.c. W orzecznictwie Sądu Najwyższego trafnie przyjmuje się, że kredytobiorca mimo dochodzenia od banku roszczenia o zwrot nienależnego świadczenia ma również interes prawny w ustaleniu braku związania umową kredytu, w szczególności jeżeli umowa nie została jeszcze w całości wykonana (zob. np. wyroki: z 17 marca 2022 r., II CSKP 474/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 44; z 1 czerwca 2022 r., II CSKP 364/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 51 i z 6 marca 2024 r., II CSKP 2223/22 i powołane w nich orzecznictwo).

Nadto, niektóre zarzuty sformułowane przez skarżącego doczekały się już wcześniejszych licznych wypowiedzi Sądu Najwyższego i Trybunału Sprawiedliwości

Unii Europejskiej. W zdecydowanej większości prezentowane stanowiska zyskały powszechny walor. Warto więc powołać się na ukształtowaną wykładnię zawartą chociażby w uzasadnieniach wyroków Sądu Najwyższego z 17 stycznia 2024 r. (II CSKP 1889/22) i z 6 marca 2024 r. (II CSKP 2223/22), w pełni adekwatną do okoliczności niniejszej sprawy.

Z tych względów Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., uchylił zaskarżony wyrok w części uwzględniającej skargę kasacyjną powodów i przekazał sprawę w tym zakresie do ponownego rozpoznania oraz na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalił skargę kasacyjną pozwanego i na podstawie art. 108 § 1, art. 98 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c. rozstrzygnął w tej części o kosztach postępowania kasacyjnego.

[S.J.]

r.g.